(Pregledni članak)

Kristina Žarkov[1]

HUSERLOVA FENOMENOLOŠKA METODOLOGIJA

Sažetak

Rad razmatra osnovne odlike fenomenološke metode Edmunda Huserla, sa posebnim osvrtom na razlikovanje prirodnog i transcendentalnog stava, kao i na ulogu fenomenološke epohe i transcendentalne redukcije. Polazeći od Huserlove dijagnoze krize evropskih nauka, pokazuje se da fenomenologija nije tek deskriptivna analiza svesti, već pokušaj utemeljenja filozofije kao univerzalne nauke. Suspendovanjem prirodnog stava i povratkom transcendentalnoj subjektivnosti, fenomenologija istražuje uslove mogućnosti svakog saznanja i rasvetljava temelj objektivnosti. Time se otvara mogućnost prevazilaženja rascepa između nauke i pitanja ljudske egzistencije.

Ključne reči: Edmund Huserl, fenomenologija, epohe, redukcija, transcendentalna subjektivnost.

[1] Filozofski fakultet u Novom Sadu,
tina.todorovic@live.com

Kristina Žarkov[2]

HUSSERL'S PHENOMENOLOGICAL METHODOLOGY

Summary

The paper examines the basic features of Edmund Husserl's phenomenological method, with particular emphasis on the distinction between the natural and the transcendental attitude, as well as on the role of the phenomenological *epoché* and the transcendental reduction. Starting from Husserl's diagnosis of the crisis of the European sciences, it is argued that phenomenology is not merely a descriptive analysis of consciousness, but an attempt to establish philosophy as a universal science. By suspending the natural attitude and returning to transcendental subjectivity, phenomenology investigates the conditions of possibility of all knowledge and clarifies the foundation of objectivity. This opens the possibility of overcoming the gap between science and the question of human existence.

Key words: Edmund Husserl, phenomenology, *epoché*, reduction, transcendental subjectivity.

[2] Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.
tina.todorovic@live.com

Uvodna razmatranja

Filozofija je, prema Huserlu (Edmund Gustav Albrecht Husserl) neophodna, ali je i jedino moguća u formi *fenomenologije* – nauke o fenomenima. Fenomenologija, kako je Huserl razvija, ne predstavlja samo teoriju, već i *metod* i *misaoni stav* koji omogućava analizu osnovnih struktura saznanja.[3] Cilj ovog rada je prikazati kako Huserlova fenomenološka metoda omogućava razumevanje temelja ljudskog saznanja, sa posebnim akcentom na transcendentalnu subjektivnost. Huserl filozofiju vidi kao *nauku univerzalnog karaktera*, jer ona istražuje fenomene koji leže u osnovi svakog saznanja. Fenomenologija za Huserla predstavlja: „jednu nauku, jednu vezu naučnih disciplina"…"[4]

Istorijski posmatrano, početkom dvadesetog veka javlja se ponovno interesovanje za teoriju saznanja i metodologiju, naročito nakon dominacije pozitivizma. Pozitivistički pristup naglašavao je prikupljanje empirijskih podataka i gradnju naučnih teorija na osnovu „proverljivih činjenica".[5]

Iako je pozitivizam značajno doprineo razvoju nauke, Huserl se oštro suprotstavlja ideji da filozofija treba da preuzme metode egzaktnih nauka i postane dopunska disciplina. Za Huserla, filozofija ima drugačiji zadatak: ona mora da istraži temelj naučnosti, odnosno kako saznanje uopšte može biti moguće. [6]

U *Krizi evropskih nauka*, Huserl upozorava na *krizu savremene nauke*: dok se tehnički i naučni napredak uspostavlja, zanemaruje se smisao naučnih rezultata za ljudski život: „Puke činjeničke nauke stvaraju puke činjeničke ljude."[7] Problem nije u naučnosti ili metodama samih disciplina, već u tome što one ne postavljaju pitanje svrhe saznanja i njegovog značaja za egzistenciju čoveka. Huserl smatra da odgovore na ova pitanja nije moguće pronaći unutar empirijskih nauka; filozofija, odnosno fenomenologija, nudi

[3] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 37.
[4] Ibid.
[5] Vindelband, V., Heimsoeth, H. (1957), *Povjest filozofije sa dodatkom filozofija u 20. Stoljeću*. Zagreb: Kultura, str: 263.
[6] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 40.
[7] Huserl, E. (1991), *Kriza evropskih nauka i transcendentalna filozofija.* Gornji Milanovac: Dečije novine, str: 15.

jedini metod za vraćanje na temelj saznanja i ljudske subjektivnosti.[8] Smatrao je da sva pitanja, *zagonetke* u svim naukama vode: ,,*natrag, upravo na zagonetku subjektivnosti*".[9]

Da bi filozofija postala univerzalna nauka, Huserl razvija fenomenološki metod, čiji je osnovni princip kritičko ispitivanje *prirodnog stava* – podrazumevanog odnosa prema svetu i predmetima[10], o čemu će kasnije biti više reči. Prirodni stav karakteriše prihvatanje sveta kao postojećeg i očiglednog, što onemogućava analizu temelja saznanja. Fenomenološka epohe i transcendentalna redukcija omogućavaju postavljanje ovog stava „van važenja" i pristup čistom egu, odnosno toku svesti (*cogitationes*), koji prethodi svakom objektivnom saznanju.[11]

Prirodni i transcendentalni stav

Husserl se ne zaustavlja na dijagnozi da su moderne nauke izgubile svoj smisao za ljudski život, niti na konstataciji da se izgubilo iz vida ono što ih u osnovi povezuje. Naprotiv, njegovo celokupno filozofsko nastojanje usmereno je ka pokušaju da se ovaj problem razume u njegovom korenu i da se ponudi radikalno rešenje. Poput Dekarta, i Huserla vodi ideja da je univerzalna nauka moguća, ali za razliku od Dekarta, on smatra da takva nauka ne može biti zasnovana na postojećim naučnim idealima i metodama. [12]

Da bi se uopšte moglo govoriti o mogućnosti univerzalne nauke, potrebno je zauzeti kritički stav prema samom saznanju. Međutim, kritika saznanja ne može se sprovesti iz perspektive koja već unapred pretpostavlja važenje sveta i njegovih objekata. Upravo iz tog razloga Huserl započinje svoju analizu razlikovanjem *prirodnog* i *transcendentalnog stava*.[13]

U prirodnom stavu, svet nam je dat kao samorazumljivo postojeći. Ljudi se u svakodnevnom životu zatiču u svetu prostora i vremena, okruženi stvarima, drugim

[8] Ibid, str: 14, 15.
[9] Ibid, str: 15.
[10] Moran, D. (2000) *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge, str: 11.
[11] Mićić, Z. (1988), *Fenomenologija Edmunda Huserla*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, str: 30.
[12] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 51.
[13] Moran, D. (2000), *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge, str: 138, 139.

ljudima, biljkama, životinjama… Svet se opaža čulima, o njemu se formiraju sudovi, javljaju se osećanja, želje i vrednovanja. Sve to zajedno čini ono što nazivamo stvarnošću. U ovom stavu, postojanje sveta se ne dovodi u pitanje, već se unapred podrazumeva. Huserl ovu pretpostavku naziva *generalnom tezom prirodnog stava*: „Kao moje Nasuprot kao stalno postojeće nalazim jednu prostorno-vremensku zbiljnost kojoj i sam pripadam kao i svi drugi ljudi koji se zatječu u njoj i koji se na nju odnose na jednak način. „Zbiljnost" – to kazuje već riječ – zatječem kao tubivstvujuću tako kako mi se daje."[14]

Prirodni stav nije karakterističan samo za svakodnevni život, već i za naučni odnos prema svetu. Nauke, bez obzira na svoju metodološku preciznost, uvek polaze od pretpostavke da njihovo područje istraživanja postoji. Postojanje predmeta naučnog istraživanja za njih je nesporno i neproblematično, zato Huserl pita: „kako *saznanje* može da bude sigurno u svoje *podudaranje sa po sebi bivajućim stvarima, kako ono može da ih pogađa*?"[15]

Upravo zbog toga iz prirodnog stava nije moguće sprovesti kritiku saznanja. Naime, pitanje kako je saznanje uopšte moguće, odnosno kako ono može da se podudari sa „po sebi bivajućim stvarima", ne može se postaviti dok se važenje sveta unapred podrazumeva. U prirodnom stavu ne postavlja se pitanje uslova mogućnosti saznanja, već se saznanje već nalazi u funkciji snalaženja u svetu koji se smatra postojećim. Tezu da *stvarnost* u kojoj se svakodnevno zatičemo *postoji*, Huserl naziva *generalnom tezom prirodnog stava*.[16]

Huserlova kritika saznanja vodi, stoga, ka potrebi za jednom novom vrstom nauke — nauke koja neće polaziti od rezultata postojećih disciplina, već će ih „staviti u zagrade". Kako sam Huserl ističe, kritika saznanja ne može se oslanjati ni na jednu prirodnu nauku, jer sve one već operišu unutar horizonta prirodnog stava: „Ako je dakle, kako iz ovoga razmatranja postaje nesumnjivo, *kritika saznanja* neka nauka koja neprestano želi samo, i sve vrste saznanja i forme saznanja, da rasvetljava, onda se ona *ne može koristiti nijednom prirodnom naukom*; ona ne treba da se nadovezuje na rezultate

[14]Huserl, E. (2007), *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju*. Zagreb: Breza, str: 63.
[15] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 13.
[16]Huserl, E. (2007), *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju*. Zagreb: Breza, str: 63.

te nauke, na njena *ustanovljena bića*, ta ustanovljenja ostaju za nju sporna."[17] Iz ovoga vidimo da nam nauke nisu dovoljne da bismo rasvetlili kakva je zapravo priroda našeg saznanja jer sve one imaju svoje *podrazumevano* područje. Pod tim mislimo na to da se u nauci nikada ne dovodi u pitanje postojanje predmeta istraživanja, već se podrazumeva da on postoji – to bi bila ta *ustanovljena bića* o kojima Huserl govori.

Međutim, to ne znači da Huserl osporava validnost ili vrednost naučnih saznanja, već je reč o tome da njihova evidentnost ne može poslužiti kao temelj za razumevanje samog saznanja: „Dakle ja isključujem *sve znanosti* koje se odnose na taj prirodni svijet, što su za mene te znanosti postojanjije, što im se više divim, to manje pomišljam na to da bilo što prigovorim protiv njih..."[18]

Kako bi se uopšte otvorila mogućnost kritike saznanja, neophodno je dovesti u pitanje *generalnu tezu prirodnog stava*. Ovaj korak ne predstavlja *negaciju sveta*, niti *sumnju u njegovo postojanje* u empirijskom smislu, već metodološko uzdržavanje od suda o njegovom važenju. Time se otvara put ka transcendentalnom stavu, iz kojeg postaje moguće istraživati kako se svet uopšte konstituiše kao smislen i važeći za svest. [19]

Razlikovanje prirodnog i transcendentalnog stava stoga predstavlja temeljni metodološki rez u Huserlovoj fenomenologiji.[20] Tek iz transcendentalnog stava moguće je postaviti pitanje uslova mogućnosti saznanja i istraživati samu strukturu svesti kao izvora svakog važenja i smisla.

Razlikovanje prirodnog i transcendentalnog stava predstavlja nužan, ali još uvek samo pripremni korak Huserlove fenomenološke metode. Iako transcendentalni stav otvara mogućnost da se postavi pitanje uslova mogućnosti saznanja, on sam po sebi još ne daje pristup izvorištu svesti. Da bi se taj pristup uopšte omogućio, neophodan je jedan radikalni metodološki zahvat kojim se *suspenduje važenje sveta kao samorazumljivo postojećeg*. Taj zahvat Huserl naziva fenomenološkom epohe (ἐποχή).[21]

[17] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 17.
[18] Huserl, E. (2007), *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju*. Zagreb: Breza, str: 68.
[19] Zahavi, D. (2003), *Husserl`s Phenomenology.* Stanford, California: Sanford University Press, str. 46.
[20] Moran, D. (2000), *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge, str: 138.
[21] Zahavi, D. (2003), *Husserl`s Phenomenology.* Stanford, California: Sanford University Press, str: 45.

Epohe

Iz pozicije prirodnog stava nije moguće saznati ništa o tome kako je saznanje uopšte moguće i na koji način ono funkcioniše. Sve dok se postojanje sveta podrazumeva kao nesporno, izostaje pitanje odnosa saznanja i njegovog predmeta. Huserlova namera je, međutim, upravo da dovede u pitanje ovu samorazumljivost i da nas metodološki vrati samom izvoru saznanja. Prvi korak u tom pravcu jeste radikalno oslobađanje od svih predrasuda koje imamo o svetu, odnosno *dovođenje u pitanje generalne teze prirodnog stava*. To je neophodno kako bismo došli *do mesta* gde se *naše saznanje poklapa sa predmetom saznanja*, odnosno mesta *apodiktičke izvesnosti*.[22]

Cilj ovog zahvata nije puko dovođenje sveta u sumnju, već pronalaženje mesta, kao što smo prethodno spomenuli, *apodiktičke izvesnosti* — mesta na kojem se saznanje i predmet saznanja neporecivo podudaraju. U tom pogledu moguće je uočiti određene sličnosti između Huserlove i Dekartove filozofije. Sam Huserl u *Kartezijanskim meditacijama* eksplicitno upućuje na ovu vezu, naglašavajući da ih povezuje ideja univerzalne nauke: „Ideja što vodi naše meditacije neka, kao i za Descartesa, bude ideja znanosti koju valja utemeljiti u radikalnoj nepatvorenosti, te naposlijetku ideja jedne *univerzalne znanosti*."[23]

I Dekart i Huserl tragaju za čvrstim temeljem, početnom tačkom iz koje bi filozofija mogla biti izgrađena kao univerzalna nauka. Dekart tom cilju pristupa putem metodske sumnje, ali sumnja za njega nije krajnji cilj. Čak i kada se sve dovede u pitanje, ostaje nešto nesumnjivo: činjenica da *ja sumnjam*, odnosno da mislim. U tom smislu, do tačke *cogito* Dekartovo i Huserlovo mišljenje pokazuju određeno slaganje: „A u svakom slučaju neke određene sumnje, sigurno je nesumnjivo da ja tako sumnjam. I isto tako kod svakog *cogitatio*."[24]

Razlike se, međutim, pojavljuju već u razumevanju metode, a potom i u tumačenju same tačke izvesnosti. Dekart svoju ideju univerzalne nauke zasniva na idealu geometrije i deduktivnoj metodi. Ego cogito funkcioniše kao aksiom iz kojeg se dalje

[22] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 58.
[23] Ibid, str: 51.
[24] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 43.

deduktivno izvodi čitav sistem znanja. Huserl upravo u ovom momentu uočava preostalu predrasudu u Dekartovom mišljenju — divljenje matematičko – prirodnjačkom idealu naučnosti: „Za Descartesa je unaprijed bilo samorazumljivo da *univerzalna znanost* imade *oblik deduktivna sustava*, pri čemu čitava gradnja mora počivati na aksiomatskom fundamentu koji utemeljuje dedukciju."[25]

Prema Huserlu, filozofija ne može biti izgrađena po uzoru na deduktivne nauke, jer njen zadatak nije izvođenje zakonitosti sveta, već rasvetljavanje samog izvorišta saznanja. Problem se dodatno produbljuje Dekartovim izvođenjem *cogito* kao misleće supstancije. Time, prema Husserlu, Dekart „spašava mali kutak sveta" i ostaje u okvirima transcendentalnog realizma, umesto da dosledno sprovede radikalni obrt ka transcendentalnoj subjektivnosti. [26]

Da je ostao dosledan sopstvenom principu da se u važenju zadržava samo ono što je neposredno očigledno, Dekart ne bi mogao iz *cogito* izvesti postojanje supstancije. Bitak misleće supstancije, smatra Huserl, nije apodiktički očigledan. Upravo zato Huserl iznova započinje dovođenje u pitanje — ali sada u bitno drugačijem, strogo metodološkom smislu: „ne smijem donositi ili ostaviti u važenju nikakav sud koji nisam crpio iz očevidnosti, *iz iskustva* u kojima su mi odnosne stvari i odnošaji stvari prisutni kao *one same*."[27]

Za razliku od Dekartove sumnje, fenomenološka epohe ne predstavlja negaciju sveta niti psihološku sumnju u njegovo postojanje. Huserl govori o „pokušaju sumnje" koji ima isključivo metodološku funkciju: da izdvoji ono što se u samoj sumnji pokazuje kao nesumnjivo: „potpuno nove polazne tačke i jedan potpuno novi metod, koji nju principijelno razlikuje od „svake" prirodne nauke."[28] Ono što se ovde događa jeste „stavljanje izvan akcije" generalne teze prirodnog stava.[29]

Epohe ne znači pretvaranje *teze u antitezu*, niti *zauzimanje skeptičkog stava*. Svet se *ne poriče*, već se njegovo važenje privremeno suspenduje. Generalna teza se „stavlja

[25] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 51.
[26] Ibid, str: 63.
[27] Ibid, str: 55.
[28] Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ, str: 38.
[29] Moran, D. (2000), *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge, str: 147.

u zagrade“, dok sami sadržaji svesti ostaju prisutni, ali u izmenjenom modalitetu važenja: „To nije pretvaranje teze u antitezu, pozicije u negaciju; to također nije pretvaranje u pretpostavku, nagađanje, u neodlučnost, u neku sumnju (u bilo kojem smislu reči): to zapravo i ne spade u carstvo naše slobodne samovolje.”[30]

Ovim metodskim zahvatom Huserl ne ukida svakodnevni i naučni odnos prema svetu, već se od njega privremeno ograđuje. Cilj fenomenološke epohe jeste da se isključe svi neteorijski stavovi o stvarnosti, kako bi se omogućio povratak samom izvoru saznanja. Svet, shvaćen kao samorazumljivo postojeći, više ne važi, ali ne kao nešto sporno, već kao nešto neispitano: „Cjelokupni svijet koji je postavljen u prirodnom stavu, koji je zbijski zatečen u iskustvu, uzet sasvim „netorijski”, tako kako je zbiljski iskušen, kao svijet koji se jasno pokazuje u sklopu iskustva, sada za nas uopće ne važi, on se treba staviti u zagrade kao neispitan, ali i kao nesporan.”[31] Na taj način epohe otvara prostor u kojem postaje moguće istraživati, ne svet kao gotovu stvarnost, već način na koji se svet uopšte konstituiše kao smislen i važeći za svest.

Čist *ego* i struja svesti *cogitationes*

Sledeće pitanje koje se nameće nakon sprovođenja fenomenološke epohe jeste: šta preostaje kada se važenje sveta suspenduje? Pod pojmom prirodnog stava obuhvaćeni su kako naša opažanja, tako i misli, osećanja, želje i verovanja. Ukoliko se svi ovi sadržaji stave „van važenja“, postavlja se pitanje da li svest ostaje prazna ili se, naprotiv, pokazuje nešto što je do tada ostajalo „prikriveno”.

Huserl naglašava da nakon epohe naši stavovi ne nestaju iz svesti. Oni ostaju prisutni, ali u izmenjenom modalitetu važenja. Sve ono što je u prirodnom stavu važilo kao sud, teorija, vrednost ili svrha, sada je sačuvano isključivo kao *fenomen*. Drugim rečima, ono što ostaje jesu „puki fenomeni“, odnosno čisti doživljaji lišeni pretpostavljenog važenja objektivne stvarnosti: „Čak sve ono što je u takvim doživljajima

[30] Huserl, E. (2007), *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju*. Zagreb: Breza, str: 65.
[31] Ibid, str: 69.

bilo mnjeno u svijesti važenja, dotični sud, dotična teorija, dotične vrednote, svrhe itd, ostaje po svema i u celini održano – samo u modifikaciji važenja *puki fenomeni*."[32]

Fenomenološka epohe, stoga, ne dovodi svest pred neko ništa. Naprotiv, upravo se njome otvara pristup čistom životu svesti, univerzumu fenomena u fenomenološkom smislu. Reč je o jednom refleksivnom koraku unazad, u kojem se svesno biće distancira od svojih doživljaja kako bi ih moglo posmatrati u njihovoj čistoći, odnosno u njihovom načinu pojavljivanja: .,…ta *fenomenologijska epohe (*ἐποχή) ili to *stavljanje u zagrade* objektivnog sveta – ne dovodi nas dakle pred neko ništa. Štoviše, ono što nam upravo time i postaje blisko jest moj čisti život sa svim svojim čistim doživljajima i svim svojim čistim mnjenjima, univerzum *fenomena* u smislu fenomenologije."[33]

U ovom refleksivnom zahvatu prestaje da važi spontano pripisivanje postojanja svetu. Svest se više ne odnosi prema svetu kao nečemu samorazumljivom, već se usmerava na sopstveni tok doživljaja kao svest toga sveta. Na taj način subjekt dospeva do uvida u sebe kao čisti ego, odnosno kao čistu struju *cogitationes*: „Postavim li se iznad cijelog tog života i suzdržim li se od vršenja bilo kakve vjere u bitak koja *svijet* jednostavno prihvaća kao opstojan – upravljam li moj pogled na taj život sam, kao svijest toga svijeta; tada postižem sama sebe kao čisti ego sa čistom strujom svojih *cogitationes*."[34]

Za razliku od Dekarta, koji iz *cogito* izvodi postojanje misleće supstancije, Huserl insistira na tome da čisti ego nije nikakva supstancija. Ono što se pokazuje kao prvotno nije biće u svetu, već neprekidni tok svesnih doživljaja. Do ovog uvida dolazi se upravo putem epohe, kojom se pokazuje da čitava stvarnost — sve što opažamo, mislimo i vrednujemo — crpi svoje važenje i smisao u svesti.[35]

[32] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 60.
[33] Ibid.
[34] Ibid, str: 61.
[35] Zahavi, D. (2003), *Husserl`s Phenomenology*. Stanford, California: Sanford University Press, str: 48, 49.

Mogućnost da se istupi iz toka svesti i da se taj tok posmatra jeste ono što Huserl naziva *transcendentalnim ja*. To nije novo „biće“, već nova perspektiva: refleksivna pozicija iz koje svest sagledava samu sebe u njenoj konstituišućoj ulozi.[36]

Da bi se ovaj pojam dodatno razjasnio, Huserl uvodi metodološki korak *transcendentalne redukcije*, koji sledi nakon *epohe*. Dakle, transcendentalna subjektivnost ostaje ,,skrivena" sve dok se ne sprovedu ova dva koraka.[37] Dok epohe suspenduje važenje sveta, redukcija eksplicitno pokazuje da bitak sveta ima sekundarno važenje u odnosu na bitak čistog ega. Prirodni bitak sveta, koliko god bio samorazumljiv u svakodnevnom životu, uvek već pretpostavlja transcendentalnu subjektivnost kao temelj svog važenja: ,,Tako dakle prirodnom bitku sveta – onom o kojemu vazda govorim i mogu govoriti – u stvari prethodi kao o sebi prvotniji bitak – bitak čistog ego i njegovih *cogitaciones*."[38]

U tom smislu, transcendentalna redukcija ne ukida svet, već ga pokazuje kao fenomen važenja. Svet se ne pojavljuje kao stvarnost po sebi, već kao smislen i važeći za svest. Nakon redukcije, transcendentalna subjektivnost više ne pripada svetu; ona nije ni psihološko ni empirijsko ja. Rečenica „ja jesam“ više ne znači „ja, ovaj čovek, jesam“, već označava čistu instancu važenja svih objektivnih značenja: ,,*Ja jesam, ego cogito*, to više ne znači: ja, ovaj čovek, jesam."[39]

Zbog toga transcendentalno ja ne može biti predmet biologije, psihologije ili antropologije. Ono nije psihički fenomen u smislu empirijskih nauka, već temelj mogućnosti svakog objektivnog važenja: „ …isključivo kao temelj važenja svih objektivnih važenja i temelja, ne postoji dakle nikakvo psihologijsko ja, nikakvi psihički fenomeni u smislu psihologije, tj. kao sastavni delovi psihofizičkih ljudi."[40] Pomoću epohe i redukcije psihološko ja biva svedeno na transcendentalno ja, koje Huserl uzima kao početnu tačku fenomenologije shvaćene kao univerzalne nauke.[41]

[36] Ibid, str: 49.
[37] Ibid, str 51.
[38] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 61.
[39] Ibid, str: 64.
[40] Ibid.
[41] Moran, D. (2000), *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge, str: 148.

Time se Huserlova osnovna namera ponovo dovodi u fokus: pronalaženje temelja koji bi omogućio prevazilaženje rascepkanosti nauka i njihovog gubljenja smisla za ljudski život. Transcendentalna subjektivnost predstavlja pokušaj da se taj problem reši u samom korenu, polazeći od konstitucije smisla čitavog objektivnog sveta: „Objektivni svijet, koji jeste za mene, koji je za mene ikad bio i koji će za mene ikad biti, koji ikad može biti sa svim svojim objektima, crpi, kazao sam, cijeli svoj smisao i svoje opstojano važenje koje za mene posjeduje, iz mene samoga, iz mene kao transcendentalnog ja koje se pojavljuje tek s transcendentalno – fenomenologijskom ἐποχή."[42]

U transcendentalnom, odnosno fenomenološkom stavu, svet se ne pojavljuje kao stvarnost po sebi, već kao fenomen stvarnosti.[43] Pošto smo na taj način dospeli do temelja svesti, moguće je razmotriti njenu osnovnu strukturalnu odliku — intencionalnost. Za Huserla, svest je uvek svest o nečemu; svaki svesni doživljaj nosi u sebi svoj intencionalni predmet: „Doživljaje svijesti nazivamo i intencionalnim, pri čemu riječ intencionalnost tada ne znači ništa drugo osim općenitog temeljnog *svojstva svijesti da bude svijest o nečemu*, da kao *cogito* nosi u sebi svoj *cogitatum*."[44]

Fenomenološka analiza svesti postaje moguća tek nakon epohe i redukcije, jer se tek tada svest može sagledati izvan prirodnog stava. U prirodnom stavu neposredno opažamo stvari, dok u transcendentalnom stavu imamo opažaj samog opažanja. Drugim rečima, svest postaje tema same sebe.

Huserl to ilustruje razlikovanjem između opažaja i opaženog. U svakodnevnom iskustvu opažamo kuću, a ne opažaj kuće. Tek u refleksiji pažnja se usmerava na sam doživljaj i njegovu intencionalnu usmerenost. U *transcendentalno – fenomenološkoj refleksiji*, kako Huserl kaže, *lišavamo se tla sveta* pomoću univerzalne epohe, čime postaje moguće sagledati intencionalnu strukturu svesti kao takvu: „Opažajući neposredno shvaćamo kuću a ne opažaj. Tek se u refleksiji usmjerujemo na njega samog i njegovu usmjerenost na kuću. U prirodnoj refleksiji svagdašnjeg života ali i psihološke znanosti (dakle psihologijskog iskustva vlastitih psihičkih doživljaja) stojimo na tlu sveta koji je pred nama dan kao da opstoji; kao kad bismo u svagdanjem kazali: „Vidimo tamo

[42] Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd, str: 64.
[43] Ibid, str: 67.
[44] Ibid.

Kako ističe Milan Damjanović u predgovoru Huserlove knjige *Ideja fenomenologije,* fenomenologija nije tek jedna teorija među drugima, već stav i metod koji zahteva „potpuni lični preobražaj“, sa potencijalom da utiče i na samu kulturu.[47] Ukoliko se fenomenologija shvati kao radikalno preispitivanje izvora smisla, tada ona ne ostaje u domenu čiste teorije, već otvara mogućnost promene odnosa prema svetu, nauci i samoj subjektivnosti. U tom smislu, Huserlov projekt može se razumeti kao pokušaj da se filozofija vrati svojoj izvornoj odgovornosti — da postavi pitanje smisla i da utemelji saznanje u njegovom izvoru.

[47] Damjanović, M, (1975), *Mesto „Ideje fenomenologije“ (1907) u razvoju Huserlovog mišljenja*, u: Huserl, E, *Ideja fenomenologije*, Beograd: BIGZ, str:10.

kuću" ili „Sećam se da sam čuo tu melodiju" itd. U transcendentalno – fenomenologijskoj refleksiji lišavamo se toga tla s pomoću univerzalne ἐποχή u pogledu bitka i nebitka svijeta."[45]

Intencionalnost se, u tom smislu, odnosi na razlikovanje kvaliteta akta svesti (opažanje, mišljenje, sećanje) i njegove materije, odnosno onoga što je tim aktom mnjeno kao predmet. [46]

Zaključak

U ovom radu razmotrene su osnovne odlike Huserlove fenomenološke metode, sa posebnim osvrtom na razlikovanje prirodnog i transcendentalnog stava, fenomenološku epohe i transcendentalnu redukciju kao ključne metodološke zahvate. Cilj nije bio pružiti iscrpnu analizu čitavog Huserlovog opusa, niti detaljno razraditi sve aspekte njegove analize svesti, već osvetliti istorijski i misaoni kontekst u kojem nastaje ideja fenomenologije kao univerzalne nauke.

Pokazano je da fenomenologija ne predstavlja tek deskriptivnu analizu svesti i njene intencionalne strukture, već odgovor na dublji problem koji Huserl dijagnostikuje u modernoj epohi — problem gubitka smisla nauke za ljudsku egzistenciju. Fenomenološki metod ne polazi od sveta kao datog, već od pitanja kako svet uopšte može da se pojavi kao smislen i važeći za svest. Time fenomenologija nastoji da rasvetli temelj svake objektivnosti i vrati nauku njenom izvornom smislu.

U tom svetlu Husserlova filozofija može se razumeti kao pokušaj da se prevaziđe rascep između objektivne naučnosti i konkretne subjektivnosti. Fenomenološka redukcija ne znači povlačenje u subjektivizam, već metodološki povratak izvoru iz kojeg crpe smisao i prirodne i naučne objektivacije. Upravo u tom povratku subjektivnosti kao temelju važenja leži mogućnost obnove filozofije kao univerzalne nauke.

[45] Ibid, str: 72.
[46] Huserl, E. (2005), *Logička istraživanja* II. Zagreb: Breza, str: 522.

Literatura

1. Damjanović, M, (1975), *Mesto „Ideje fenomenologije“ (1907) u razvoju Huserlovog mišljenja*, u: Huserl, E, *Ideja fenomenologije*, Beograd: BIGZ.
2. Huserl, E. (1975), *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ.
3. Huserl, E. (1991), *Kriza evropskih nauka i transcendentalna filozofija*. Gornji Milanovac: Dečije novine.
4. Huserl, E. (1975), *Kartezijanske meditacije*. Zagreb: Czkd.
5. Huserl, E. (2007), *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju*. Zagreb: Breza.
6. Huserl, E. (2005), *Logička istraživanja* II. Zagreb: Breza
7. Mićić, Z. (1988), *Fenomenologija Edmunda Huserla*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
8. Moran, D. (2000), *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge.
9. Vindelband, V., Heimsoeth, H. (1957), *Povjest filozofije sa dodatkom filozofija u 20. Stoljeću*. Zagreb: Kultura.
10. Zahavi, D. (2003), *Husserl`s Phenomenology*. Stanford, California: Sanford University Press.